

Atatürk ve Eğitim Hakkı

H. Haluk Erdem*

Özet: Eğitim temel bir insan hakkıdır. Atatürk'ün kültür devriminden sonra eğitim herkes için temel bir hak olmuştur. Atatürk'ün meclis konuşmalarında, söylev ve demeçlerinde, eğitim ve önemi üzerine düşüncelerini bulabiliriz. Bu çalışmada insan hakları kavramına felsefi açıdan bakılmış ve Atatürk'ün eğitime getirdiği yeni olanaklar ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Atatürk, eğitim, insan hakları, felsefe, eğitim hakkı.

Giriş

10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi* korku ve yoksulluktan kurtulmuş insanların yaşadığı, adalet ve barışın sağlandığı bir dünya kurma özlemini dile getirir. *Bildirge*'nin 1. maddesi uluslararası insan hakları belgelerinin temelinde bulunan insan hakları anlayışını dile getirmesi bakımından önemlidir: "Bütün insanlar, hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler". Bu madde *Bildirge*'de belirlenen hakların da gerekçesini yani insanların neden bir takım haklara sahip olmaları gerektiğini açıklamaktadır. İnsanlar onurda eşit olduklarından bazı haklara sahiptirler; çünkü insan "akıl" ve "vicdan"la donatılmıştır. Yaşama, eğitim, sağlık, çalışma, düşünme gibi 'temel haklar' *Evrensel Bildirge*'yle güvence altına alınmıştır. İfadede geçen 'temel hak' kavramını hangi anlamda ele aldığımızı, bir hakkı hangi ölçüt/ölçütlerle temel bir insan hakkı olarak belirlediğimizi açıklayalım.

Her insanla ilgili bazı gerekleri dile getiren temel insan hakları, insanın değerini tanıma ve insana özgü olanakları koruma istemleri olarak tanımlanabilir. Bu haklar "herkesin, herkeste, herkes için" korunduğu bütün insanların eşit olduğu hakların bir kısmını oluşturmaktadırlar (Kuçuradi, 1996: 49-51). Temel insan hakları insanın değeri olduğu düşüncesinden hareketle ele alınır. İnsanın değeri insan olmadan dolayı sahip olunan bazı özellikleri ve yapısal olanakları tanımayla ve insanın varlıktaki özel yerini görmeye ilgilidir (Kuçuradi, 1998: 40).

Atatürk ve eğitim hakkı ilişkisinin ele alınacağı bu yazıda Atatürk'ün yapıp ettiklerinde insanın değerini gören anlayıştan, onun insanın insan olmaktan kaynaklanan olanaklarını geliştirmesi için yarattığı koşullardan (Kültür Devrimi'nin yarattığı koşullardan) söz edilecektir. Çalışmanın ana konusu Atatürk'ün

* Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi.

kendi tarihsel koşullarını aşır insan haklarının gelişmesine sağladığı olanakları ve onun gerçekleştirdiği devrimler bir bütün olarak değerlendirildiğinde söylenebilecek olan “Kültür Devrimi”nin insan haklarıyla ilgisinde eğitim alanında başardıklarından bir örnek olarak Öğretim Birliği ilkesini ele almaktır. Öğretim Birliği ilkesi yalnızca bir örnektir; çünkü Atatürk’ün diğer başarıları da söz konusudur.¹ Kültür Devrimi aynı zamanda insan haklarının korunma ve gelişme bilincidir. Atatürk bir bütün olarak değişim olgusunu hayatın her alanına uygularken insanların düşünce biçimlerini değiştirmeye yönelmiştir (Landau, 1999: 14).

Atatürk’ün *Söylev ve Demeçleri* onun eğitime verdiği önemi en özlü şekilde göstermektedir. Ona göre eğitim ve öğretim bir “milletin, hayat mücadelesinde maddi, manevi bütün kuvvetlerini” artırmaktadır. Eğitimde asıl amaç bu yüzyılın ihtiyaçlarına yeterli olabilecek bir donanıma sahip olmaktır (Unan, 1945: 345). Atatürk’ün sorduğu şu soru, eğitimde sağlamaya çalıştığı yeniliklerin özeti gibidir: “Eğitimin esası, eğitimin hedef ve mahiyeti ne büyüktür. Bu hususta yön yanlış ise ve koskoca bir millet emniyet ve itimat ettiği kitaplardan, mukaddes kitaplardan örnekler göstererek rehber olduklarını iddia edenlerin sözlerine inanarak yürürlerse ve bu yürüyüş yönü kendilerini yıkım ve çöküşe götürürse kabâhat, bu yönü izleyen temiz, iyi huylu, fedakâr, rehberlerine itimat eden zavallı halktan ziyade, rehberlere ait değil midir?” (Unan, 1959: 196).

İnsan Hakları Açısından Eğitim Alanında Bir Başarı: Öğretim Birliği (Tevhid-İ Tedrisat) İlkesi

İnsan hakları açısından eğitime bakmak eğitimin ne olduğunu açıklamayı zorunlu kılmaktadır. Böylece eğitimin niçin “herkesin, herkeste, herkes için” konrunması gereken temel bir insan hakkı olduğu da aydınlatılmış, tüm bu açıklamaların sonucunda Öğretim Birliği ilkesinin insan haklarıyla olan ilişkisi de ortaya konmuş olacaktır.

Platon’un *Yasalar (Nomoi)* adlı yapıtında Kleinas ve Atinalı arasında geçen bir tartışmada Atinalının ileri sürdüğü eğitim düşüncesi vardır: “(...) Çocukluktan başlayarak erdem yolunda mükemmel bir yurttaş olma tutku ve hevesi uyandıran, hakça yönetmeyi ve yönetilmeyi bilen kişi olmayı sağlayan bir eğitim olmalı. (...) Paraya, beden gücüne ya da ustan ve haktan uzak başka bir bilgiye yönelik olan eğitim ise bayağı, özgür insana yakışmayan, eğitim adına layık ol-

¹ Atatürk devrimlerinin bütünlüğünde bir “kültür devrimi” olduğu konusunda bkz.: İoanna Kuçuradi, “Devrim Kavramı ve Atatürk Kültür Devrimi”, *Anlama ve Yorum, Doğan Özlem Armağan Kitabı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2004; Bedia Akarsu, “Atatürk ve Kültür”, *Atatürk Devrimi ve Temelleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1997; Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, (Hazırlayan: Ahmet Kuyuş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004; Macit Gökberk, “Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk”, *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004; Suat Sinanoğlu, *Türk Hümânizmi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1980; İsmail Tunalı, “Skolastikten Özgür Düşünceye Geçiş: Kültür Felsefesi Bakımından Cumhuriyet”, *Bedia Akarsu Armağanı*, (Hazırlayanlar: Betül Çotuksöken ve Doğan Özlem), İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2000.

mayan bir şeydir. (...) Doğru bir eğitim almış olanlar hemen hemen kesinlikle iyi insan olurlar” (Platon, 1998: 644, 644a). Platon’un eğitime ilişkin söylediklerinde merkez belirli niteliklere sahip insandır: erdemli yurttaş, adil insan, özgür insan ve iyi insan. Platon ayrıca eğitimin akılla ilişkisini de dile getirmektedir. Platon bir bakıma eğitimin böyle bir eğitim olması durumunda insanın kendi değerinin bilincine varacağını açıklamış olmaktadır. İnsanın kendi değer bilinci onun varlık dünyasında farklı bir yere sahip olmasını beraberinde getiren, düşünme, sanat yapma ve çalışma gibi bazı yapısal olanaklarını gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Aydınlanma düşüncesi de insanın eğitim yoluyla kendi olanaklarını keşfetmesinin yolunu açmıştır.

18. yüzyıl Aydınlanma felsefesinde bir dönüşüm sağlayan Immanuel Kant *Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt* başlıklı önemli yazısında Aydınlanma’yı “İnsanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulması” biçiminde açıklamaktadır (Kant, 1984: 213). Kişinin aklını kullanma cesaretini göstermesi de Aydınlanma’nın parolası olmaktadır. Kant’a göre, “makineden fazla bir şey olan” insanın insansal onuruna uygun davranması özgürlüğe de uygundur. Kant’a göre insan ancak eğitim sayesinde insan olabilmektedir. İnsanda önceden bulunmayan bu nitelik ancak eğitim sayesinde gerçekleşebilmektedir (Kaynaradağ, 1997: 52).

20. yüzyılda eğitimde görülen liberalizm temelli felsefi etkiler, Bertrand Russell’da yansımaları bulmaktadır. Russell eğitimin özgür düşünceli ve mutluluğa eğilimli insanların yetiştirilmesinde yardımcı olması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre özgür kişi, dış zorlamaya boyun eğmediği için birtakım yönlendirici etkenlerden bağımsızdır. Olumsuz duygular, kişinin kendisini ifade edememesinden doğmaktadır (Erdem, 2006: 18).

Türkiye’de eğitimin bir hak olarak yaygınlık kazanıp, insanın yaratıcı ve üretici olabilmesi Öğretim Birliği Yasası’yla gerçeklik kazanmıştır. Osmanlı Devleti’nde 1776’lardan itibaren Batı örneğine göre askeri okullar ve 1839 tarihli Tanzimat’dan itibaren de Batılı sivil öğretim kurumları olan Rüşdiye, İdadi, Sultani gibi ortaöğretim ve İptidai gibi ilköğretim kurumları vardır. Bu kurumların yanında Şer’iyye ve Evkaf Bakanlığı’na bağlı medreseler ve sıbyan mektepleri de varlıklarını sürdürmektedirler. Ayrıca tarikat ve tekkeler de çok farklı anlayışlara göre insan yetiştirmeye devam etmektedirler (Akyüz, 2004: 299).

Öğretim Birliği Yasası, 3 Mart 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde görüşülerek kabul edilmiştir. Meclis tutanakları eğitim ve öğretimdeki ikiliğin yarattığı olumsuz sonuçları şöyle aktarır:

“Bu ikilik eğitim ve öğretim birliği açısından birçok zararlı sonuçlar doğurdu. Bir millet bireyleri ancak bir eğitim görebilir. İki türlü eğitim bir ülkede iki türlü insan yetiştirir. Bu ise, duygu ve düşünce birliği ile dayanışma amaçlarını tamamen yok eder.” (Genç, 1998: 19).

Cumhuriyet'in çağdaş uygarlık ilkelerinin öğretim birliği sağlanmadan hayata geçirilemeyeceği düşüncesi yasanın uygulanmasına bağlı görülmektedir. Yasa maddelerine göre Türkiye'deki bütün bilim ve öğretim kurumları, Şer'iyeye ve Evkaf Bakanlığı veya özel vakıflar tarafından idare edilen bütün medreseler, okullar, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olan askeri rüşdiyeler ve idadiler Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın dini bilgiler konusunda yüksek uzmanlar yetiştirmek üzere üniversitede bir İlahiyat Fakültesi kurması ve imam-hatip gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesiyle görevli memurların yetiştirilmesi için de ayrı okullar açması kararına varılmıştır.

Atatürk, 1924 tarihinden önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açarken yaptığı konuşmalarında da eğitimin insanın değeriyle olan ilişkisini gündeme getirmiştir. Atatürk 1 Mart 1922 tarihli konuşmasında hükümetin en önemli görevinin eğitim işleri olduğunu vurgular. Eğitim politikasının temel görevi ilk önce varolan cehaleti yok etmektir. Bir insan olarak unutulmuş ve eğitimden yoksun bırakılan köylünün eğitilmesi, eğitim programının ilk amacını oluşturmaktadır. 1 Mart 1923 Meclis konuşmasında ise Atatürk, eğitim ve öğretimde uygulanacak kuralların amacının bilgiyi insan için bir süs olmaktan, egemenlik kurma biçiminden çıkarıp, hayatta başarılı olmayı sağlayan bir araç haline getirmek olduğunu belirtir ve bunun nasıl sağlanabileceğinin yollarını açıklar. Pratik ve her konuyu kapsayan bir eğitim için vatan sınırları içinde önemli merkezlerde modern kütüphaneler, bitki ve hayvanat bahçeleri, konservatuvarlar, atölyeler, müzeler ve güzel sanatlar sergileri kurulup, ilçe merkezlerine kadar bütün ülke basımevleriyle donatılmalıdır. Ayrıca bilimsel temsiller vermek ve konferanslar düzenlemek ve halkın okuyup yazmayan kısmının en kolay şekilde okumasını sağlamak ve onlara birinci derecede gerekli olan bilgiler verecek gece kursları açmak, kurulacak yerel basının özellikle genel eğitim ve halk bilgileri ile ilgili yayınlarla uğraşmasını sağlamak eğitimin yaygınlaşmasında önemlidir (Unan, 1945: 288). Atatürk aynı tarihli Meclis konuşmasında çok önemli bir noktanın da farkına varılmasını istemektedir: "Ülke çocuklarının birlikte ve eşit olarak paylaşmak zorunda oldukları bilim ve kültür vardır." Ona göre bilimle ilgili çalışmaların, bağımsızlığı ve insan olma özelliklerini kazanmanın merkezinde okul bulunmaktadır.

Atatürk Öğretim Birliği ilkesinin yaşamsal önemini 1925'de şu sözlerle dile getirmektedir: "Büyük millet, dünya medeniyet ailesinde saygın yer sahibi olmaya layık Türk milleti, evlatlarına vereceği eğitimi okul ve medrese adında birbirinden büsbütün başka iki cins kuruma bölmeye bugünkü günde katlanabilir miydi? Eğitim ve öğretimde birlik olmadıkça aynı fikirde, aynı zihniyette fertlerden oluşmuş bir millet yapmaya imkân aramak boş şeylerle uğraşmak olmaz mıydı?" (Unan, 1959: 210). Öğretim Birliği Yasası'nın yaşamsal önemini anlayabilmenin bir yolu olarak Michael Winter Türkiye ile Mısır'ı karşılaştırmaktadır. Bu iki ülke Avrupa etkilerine açık olmuş ve eğitim reformuna ilgi du-

yan yöneticiler tarafından yönetilmiştir. 19. yüzyılda Mısır'ın eğitim politikasını izleyen Türkiye tam bağımsızlığını kazandıktan sonra eğitimde yabancı müdahaleye taraftar olmamıştır. Atatürk 1920'li yılların başlarında eğitim reformlarına öncelik verirken, Mısır Türkiye'nin attığı adımları ancak otuz yıl sonra atabilmiştir. Türkiye Atatürk'ün eğitime çağdaş bakış açısı sayesinde Ortadoğu'da laik bir okul sistemine sahip, siyasal değişimlerden etkilenmeyen tek devlet özelliğine sahiptir (Winter, 1999: 240). Ayrıca Öğretim Birliği ilkesi sayesinde Atatürk döneminden sonra özel ilkokullarda bir azalma olmuştur. Bu ilkenin yol açtığı önemli sonuçlardan birisi de eşitlikçi bir eğitim sisteminin başlamasıdır (Winter, 1999: 249). Bedi Akarsu, bireylerde bulunan yetenek ve yetkinliklerin ancak fırsat eşitliği sağlanan eğitimle gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Ona göre fırsat eşitliği demokrasiyle yönetilen ülkelerde yasalarla sağlanabilir. Fırsat eşitliği "bireylere toplumsal yaşamın her alanında (eğitim, kültür, ekonomi, vb.) kendilerini geliştirebilmeleri için eşit olanaklar sağlanması" anlamına gelmektedir (Akarsu, 1997: 142-143).

Öğretim Birliği Yasası'nın kabul edilmesinden sonra medreseler kapanmıştır. Kapandıkları 1924 yılında 479 medrese ve 18.000 medrese öğrencisi bulunmaktadır. İlhan Başgöz bu sayının yalnızca 6.000'inin gerçekten öğrenci olduğunu belirtmektedir. Geri kalanlar kayıtlarını yaptırıp askerlikten kaçtıktan sonra işlerinde çalışmaya devam etmektedirler. İstanbul medrese binalarında incelemelerde bulunan bir kurul, binalardan hiçbirinin okul binası olarak kullanılamayacağını belirtmektedir (Başgöz, 2005: 93).

Öğretim Birliği ilkesinin insan haklarıyla ilgisi doğru bir eğitimin insana yapısal olanakların gerçeklik kazanması anlamında kazandırdıklarıyla kurulabilir. Osmanlı medreselerinin öğretim programları, kişilerin özgür akıllarıyla doğrulara ulaşmasını sağlayamıyordu; dolayısıyla insanlar üretme olanağından, geniş ölçüde yaratma gücünden ve aklın özerkliğinden uzaklaşıyorlardı (Gökberk, 2004: 307). Aklın özerkliğinden uzaklaşma Kant'ın Aydınlanma için söylediği "Aklını kullanma cesareti göster!" anlayışına uymamakta ve insan kendi değerinden uzaklaşmaktadır; çünkü insanın değeri onun düşünen bir varlık olmasından ve düşündüklerini ifade edebilmesinden ileri gelmektedir. Öğretim Birliği ilkesi insana yeniden kendi dünyasının olanaklarının bilincine varmasını sağlamak ve insanlık dünyasına katkıda bulunma yolunu açmaktadır. Atatürk'ün 1 Mart 1923 tarihli konuşmasında vurguladığı gibi herkesin "birlikte ve eşit" olarak paylaşmak zorunda oldukları bilim ve kültür Öğretim Birliği ilkesiyle gelişme olanağı bulmaktadır.

Sonuç

Eğitim, kişinin kültür dünyasına katılıp uygarlığa katkı yapabildiği insansal bir etkinliktir. Atatürk eğitimin bireye ve topluma kazandırabileceklerini görmüş ve bu kazanımların yaygınlaştırılmasının bir yolu olarak eğitime büyük ö-

nem vermiştir. Türkiye'nin modernleşme tarihinin ana merkezinde eğitim ve öğretimdeki değişimler olduğunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır. Laik ve çağdaş bir devletin yapısının ancak Öğretim Birliği Yasası'yla olanaklı olabileceğini düşünen Atatürk, bu yasanın insana kazandırabileceklerini de baştan kavramıştır. Bu bağlamda eğitim hakkı Öğretim Birliği ilkesi sayesinde gerçeklik kazanmıştır.

Öğretim Birliği ilkesi insan haklarıyla ilgisinde ele alındığında eğitim hakkına ait bir ilkedir. Bu ilkenin arkasında insana değer veren koşulları sağlayan bir insan anlayışı yer almaktadır. Bu insan aklın olanaklarıyla donanmış bir insandır. Akıl sahibi olmak demek, eleştirel olmak, dogmaları ve hazır düşünceleri sorgulamak demektir. Aklın kullanılması, bireyin özgürce düşünmesi beraberinde kültür dünyasına, insanlığa yaratıcı katkıları da beraberinde getirebilmesi anlamına gelmektedir. İnsanlık dünyasına katkı bazı temel insan haklarının korunmasıyla olanaklı olabilir. Atatürk Öğretim Birliği ilkesinin insan haklarıyla ilgisini görmüş ve böyle bir ilkenin çağdaş eğitimin temeli olduğunu en baştan kavramıştır. Öğretim Birliği'nin sağladığı eğitim hakkı sayesinde insanın yapısal özelliğinin bir parçası olan aklı kullanma, tek tek kişilere özgü olmaktan çıkmış herkesin olanağı olmuştur.

Eğitim alanında bir başarı olarak Öğretim Birliği ilkesi, eğitimin herkes için sağlanır hale gelmesini yaratmasıyla temel insan hakkına uygundur. Atatürk bu bakışıyla insanı görmüş ve ona kendi değerini kendi tarihsel koşullarında yeniden iade etmiştir denilebilir. Atatürk belirli dünya görüşlerinin ve ideolojilerin bakış açılarıyla değil, bilgiyle insan haklarına bakılması gerektiğini kavramış ve günümüz dünyası için de geçerli olabilecek problemlerin çözümü için ipuçları vermiştir.

Eğitimin herkes için eşit sağlanan bir olanak olması günümüzde dünya düzleminde yaşanan insanlık dışı durumların çözümüne katkıyı da beraberinde getirebilir. Burada sormamız gereken eğitim hakkının insanlara ne kadar sağlandığıdır. 1920'lerde Atatürk'ün eğitimi bir hak olarak görmesi ve bunu yasalarla güvence altına almak istemesi, günümüzde bile gerçekleşmesi zor görünen eğitim hakkına tuttuğu ışığın büyüklüğünü anlamamızı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Akarsu, Bedia (1997), *Atatürk Devrimi ve Temelleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Akyüz, Yahya (2004), *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Atatürk, Gazi Mustafa Kemal (1945), *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I*, (Der: Nimet Unan), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Atatürk, Gazi Mustafa Kemal (1959), *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, (Toplayan: Nimet Unan), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Başgöz, İlhan (2005), *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Pan Yayıncılık, İstanbul.

- Erdem, H.Haluk (2006), "Bertrand Russell Düşüncesinde Siyaset ve Eğitim", *İnsancıl. Aylık Kültür Sanat Dergisi*, Sayı: 192, İstanbul, s. 15-19.
- Genç, Reşat (1998), *Türkiye'yi Laikleştiren Yasalar 3 Mart 1924 Tarihli Meclis Müzakereleri ve Kararları*, Ankara.
- Gökberk, Macit (2004), "Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk", *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kant, Immanuel (1984), "Aydınlanma Nedir? Sorusuna Bir Yanıt (1784)", *Seçilmiş Yazılar*, (Çev: Nejat Bozkurt), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kaynaradağ, Arslan (1997), "Takiyettin Mengüşoğlu'nun Düşünce Dünyasında Eğitim Kavramı ve Eğitim Sorunları", *Yüzyıllımızda İnsan Felsefesi. Takiyettin Mengüşoğlu'nun Anısına*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Kuçuradi, İoanna (1996), "Felsefe ve İnsan Hakları", *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Kuçuradi, İoanna (1998), *İnsan ve Değerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Landau, Jacop M (1999), *Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi*, (Çev: Meral Alakuş), Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Platon (1998), *Yasalar Nomoi*, Cilt 1, (Çev: Candan Şentuna ve Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İkinci Basım, İstanbul.
- Winter, Michael (1999), "Kemalist Türkiye'de Eğitimin Modernleşmesi", *Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi*, (Yay. Haz: Jacop M. Landau), Sarmal Yayınevi, İstanbul, s. 235-249.